

Jiří Holý

Záhada Okénka z malého města

Dne 7. prosince 1924 byla v Rudém právu otištěna dobrá próza nazvaná Okénko z malého města. Ocituji ji nejprve v úplném znění.

Okénko z malého města

Když prozřetelnost podřimovala, byl v městě + + zvolen starosta, jehož jméno pro tuto malou potřebu budiž Hnusbaba. Je to muž zvicí pytle, nohou jezdivých, vůně dusivé, úsměvu ústavního, na podbříšku je bílý a jeho ruce jsou uzpůsobeny ku hrabání. Poseď má houževnatý. Je velmi žřavý. Sytí se chouloučkami, parcelami, statky, skvosty a zbožím všeho druhu. Po volebním aktu tento demokrat, nikoliv veliký, slušně zajásal (neboť všechno přebytečné nadšení ukryly jeho starostenské kalhoty) a hnál se v úřad. Popadl jej za rohy, jako se popadá býk, a činil se, seč byl, zápole se starostenským perem. Když se jím bodl, jakýsi dobrák, doplňuje kusé právní vzdělání starostovo, jej vyvedl a vpravil do něho něco trpělivosti, jež se starostům ukládá až do potvrzení. Dočkav se konečně i toho, starosta se vrátil a otcovsky vládl sirotkům i obecním zaměstnancům, pomýšleje všechny vychovati k ušlechtilému hladovění. Toto období nazývá se obdobím čtyrky, neboť tehdy se počítalo ve + + jen do čtyř. Starosta však, nepřekračuje toho čísla, přece se přepočítal. "Hrome," řekl shledávaje marně většinu, "co je to za osobní sprostěctví? To má náměstek na mě vztek, ale já toho

komunistu připravím do arestu." Zatím kruh kolem starosty se zužuje a připomíná smyčku, žaloby rostou a nad plivátkem obecní úřadovny pláče zhmožděná demokracie. "Tato holka zřejmě nemá na mé obci domovského práva," křičí starosta a rána za ranou pere do ubohého stvoření. Když zemdlí, volává po způsobu vozky: "Hej ryc! Hej ryc!," a tu přiběhne tré chasníků a zbožný dlouhán, nastavený malou paternitou, aby mu pomáhali. - Úřady mlčí, neboť + + není v republice, nýbrž v temných hlubinách císařství z roku 1890.

Tato prózička je podepsána šifrou - n - a právě na základě této šifry se ocitla v patnáctém svazku Spisů S. K. Neumanna Válčení civilistovo (Praha 1976, ed. Stanislava Mazáčová). Sama editorka však píše, že Neumannovo autorství u tohoto díla nelze "pevně doložit" ani "vyloučit". Neumann, jak známo, používal šifer n., -n, -n., N., N-., nikoliv však -n-. Proto je Okénko z malého města zařazeno pouze do poznámkového aparátu zmíněného patnáctého svazku Spisů S. K. N. (na straně 372) a doprovázeno oním zpochybňujícím komentářem.

Domnívám se, že text sám vylučuje možnost, že by S. K. Neumann mohl být jeho autorem. Především styl se podstatně liší od dobových Neumannových projevů, ať už básnických nebo prozaických. Kdo tedy napsal Okénko z malého města? Pátrání může vést dvěma směry: jednak hledáním příslušné šifry a odhalením jejího nositele, nebo rozborem textových ukazatelů prózy. První možnost nedává příliš nadějí, šifrou - n - se sice podepisovalo mnoho spisovatelů, mezi jinými i Václav Hanka a Karel Sa-

bina, ale v našem případě nikdo z nich nepřipadá v úvahu. Není také vyloučena sazečská chyba, šifra mohla znít v rukopise jinak. Nezbyvá tedy než uvažovat o druhé možnosti.

Při čtení textu mně spontánně napadlo jediné jméno: Vladislav Vančura. Takový dojem je ovšem třeba doložit alespoň některými údaji intersubjektivně kontrolovatelnými. V následujících řádcích se o to kuse a heslovitě pokusím.

Pokud jde o tematiku, zpracování tématu a způsob hodnocení představovaných realit: Próza líčí s groteskní, karikaturní nadsázkou příběh přitroublého starosta na maloměstě. V textu je potenciální aktuální narážka ("období čtyrky" - Švehlův systém koaliční pětky), avšak celek nevyznívá^{jen} jako politická satira, adresná a jednoznačná, má rovněž znaky obecněji založeného podobenství. Nuže, ve Vančurově díle najdeme prózu tematicky i způsobem hodnocení velmi obdobnou. Jmenuje se Starosta a báby, poprvé byla publikována v Komunistickém kalendáři na rok 1922 a autor ji zařadil do své první knížky Amazonský proud (1923). - Pro srovnání uvedu některé úryvky z této prózy: "Žije starosta, jeho břicho má dvě poschodí a všechno k němu přichází ústy. Hnusný měch visí mu mezi nohy jako vemeno a pase jej, obžíraje potravinářské krámy. Starosta, pokud jest, leží jako tenká žilka na svém drobu. Klade naň ruce, aby nepřemýšlel, a tehdy slyší ty, již k němu přišli ve věcech úředních. Co? Z celé řeči pohltní pár slov. Ó vlasti, ó demokracie." ¹ "Jednou starosta se dopálil a z hloubi svého žaludku řekl, dělaje kříž nad pastouškou: Přispíváme na obecní chudé a dosti již ostudy na ulicích. Jen pátek budiž milosrdným dnem, jindy ať sedí žebračky doma!" ²

Pokud jde o jazyk a styl: Zde jsou analogie s Vančurovým modelem vyprávění stejně nápadné, vzhledem k jedinečnosti Vančurova způsobu vyjadřování vynikají ještě více do popředí. Můžeme začít třeba knižními prvky ve slovní zásobě: "tré chasníků", "neboť", přechodníky $\times$ nadbytečném množství - "doplňuje", "pomýšleje", "zápole", "nepřekračuje", "dočkav". Dále připomenu alespoň příznačně vančurovská groteskně ironická spojení jako "úsměvu ústavního", "tento demokrat, nikoliv veliký", "všechno nadšení ukryly jeho starostenské kalhoty"; rovněž opakování typu "...popadl jej ... jako se popadá", "toto obdobím nazývá se obdobím"; užití odkazovacího "toto", "toho"; pojmenování postavy ("jméno pro tuto malou potřebu budiž Hnusbaba")³; celý rytmus vět; i jednotlivé obraty jako "volává po způsobu vozky" - to všechno jsou prvky, s nimiž se hojně setkáváme ve Vančurových prózách z první poloviny dvacátých let.⁴ A z dalších typických stylových jevů stojí za připomenutí konkretizace abstrakt ("...a hnal se v úřad. Popadl jej za rohy..."; "...nad plivátkem obecní úřadovny pláče zhmožděná demokracie."), stylizované zapojení přímé řeči do kontextu a vizuálně dynamické vidění představovaných realit. I zde bychom mohli uvést desítky obdob z Pekaře Jana Marhoula i dalších děl. Adekvace sahají i do takových drobností, jako je užití vokalizované podoby spojky k jako ku ("ku hrabání") - takovou podobu, spisovně přípustnou jen v několika případech (ku Praze, kupříkladu, kupodivu, ku pomoci, ku prospěchu), lze často najít v dochovaných Vančurových rukopisech.

Zbývá ještě otázka, zda je pravděpodobné, že by Vladislav Vančura uveřejnil svou prózičku v Rudém právu. Vančura sice do

Rudého práva ~~sice~~ pravidelně nepřispíval, ale k vedoucímu kulturní rubriky Josefu Horovi měl blízko. Ostatně v Rudém právu otiskl dvě významné prózy z počátku dvacátých let: F. C. Ball (na pokračování v září a říjnu 1922) a Dlouhý, Široký, Bystrozraký (24. 6. 1923).

A proč se Vančura k próze Okénko z malého města nikdy nehlásil, proč ji nepřetiskl, nevydal knižně atd.? Snad pro její přílišnou podobnost se Starostou a bábami, snad proto, že po triptychu Dlouhý, Široký, Bystrozraký (1924) vydal další soubor kratších próz až ve třicátých letech, snad na svou prózičku docela i zapomněl... V úvahách je jistě možné pokračovat. Názor na Vančurovo autorství nelze sice doložit jednoznačně průkazným materiálem, ale podle mého názoru jde o velmi pravděpodobnou hypotézu.

1 V. Vančura, První prózy a první pokusy, ed. M. Pohorský, Praha 1985, s. 22.

2 Tamtéž.

3 Srov. Funkce jmen postav v dílech Karla Čapka a Vladislava Vančury, Česká literatura 32, 1984, č. 5.

4 Mnoho materiálu k tomu poskytuje studie Z. Kožmína Styl Vančurovy prózy, Praha 1968.